

Stanisław Witkowski MS¹

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Człowieczeństwo i bóstwo Syna Człowieczego w Jego męce, śmierci i zmartwychwstaniu Trzy pouczenia Jezusa o swej pasji w ujęciu Markowym

Chrystologia Markowa ma charakter początkowy. Marek zawarł ją szczególnie w trzech tytułach, którymi określił Jezusa: Syn Boży, Mesjasz oraz Syn Człowieczy. Tytuł „Syn Boży” występuje u Marka w dosłownym brzmieniu cztery razy (por. 1, 1; 3, 11; 5, 7; 15, 39). Należy zwrócić uwagę, że dostrzegamy go na początku Ewangelii (1, 1) oraz niemalże przy jej końcu, w wyznaniu setnika: „prawdziwie ten człowiek był Synem Bożym” (15, 39). Poza tym rzeczywistość Synostwa Bożego Jezusa („mój Syn”; „Syn Błogosławionego”) pojawia się w kluczowych miejscach Ewangelii (por.

¹ Ks. Stanisław Witkowski MS (ur. 1960), dr hab. teologii biblijnej, adiunkt w Katedrze Egzegezy Nowego Testamentu UPJPII w Krakowie, studiował w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie (LNB). Interesuje się problematyką dotyczącą zagadnień synoptycznych oraz kwestiami z zakresu Pism Janowych i teologii św. Pawła. Autor m.in. publikacji: *Męka Pańska według Ewangelii św. Jana*, Kraków 2001; *Listy do siedmiu Kościołów (Ap 2-3)*, Kraków 2002; *Nowa jakość życia. Kazanie na Górze Mt 5-7*, Kraków 2004. Autor artykułów naukowych nawiązujących głównie do Listu do Rzymian.

1, 11; 9, 7; 14, 61). Bez wątplenia chodzi o określenie najbardziej znaczące w odniesieniu do Mistrza z Nazaretu².

Tytuł „Mesjasz” pojawia się w Ewangelii Markowej siedem razy (por. 1, 1; 8, 29; 9, 41; 12, 35; 13, 21; 14, 61; 15, 32), mniej niż u pozostałych synoptyków (Mt – szesnaście razy; Łk – dwanaście razy), ale za to w samym centrum Ewangelii (por. 8, 27–30).

Natomiast tytuł „Syn Człowieczy” odnajdujemy u Marka czternaście razy i zauważamy, że przenika całą jego Ewangelię (por. 2, 10. 28; 8, 31. 38; 9, 9. 12. 31; 10, 33. 45; 13, 26; 14, 21bis. 41. 62). Jest w niej najczęstszym określeniem Jezusa. Dostrzegamy go między innymi w trzech pouczeniach dotyczących jednocześnie męki, śmierci i zmartwychwstania Jezusa (por. 8, 31–33; 9, 30–32; 10, 32–34) oraz w syntetycznym stwierdzeniu, że Syn Człowieczy przyszedł, aby „dać swoje życie na okup za wielu” (Mk 10, 45). W analizach tych wyszczególnionych tematycznie miejsc spostrzeżemy, że Mk 10, 45 stanowi kompendium trzech pouczeń odnośnie do pasji Jezusa i ukazuje jej cel.

Dotychczas nie ukazał się w języku polskim artykuł badający proponowane w tytule zagadnienie³. Komentarze zaś przekazują odnośnie do tego tematu ogólne i lapidarne spostrzeżenia⁴. Nowością niniejszego opracowania jest wyraźne zwrócenie uwagi, że upokorzony Syn Człowieczy w wersji Markowej zmartwychwstaje własną mocą⁵.

² Por. K. Stock, *Alcuni aspetti della cristologia Marciana*, Roma 1989, s. 10.

³ Niektórzy egzegeci podejmowali ten problem, ale w innej perspektywie. P. Kasiłowski zwrócił uwagę na reakcje uczniów po wypowiedziach Jezusa na temat swego losu. Por. P. Kasiłowski, *Zapowiedź śmierci Jezusa a postawy uczniów w Mk 8, 27–10, 52*, „Bobolanum” 8 (1997), s. 111–125. R. Bartnicki poruszył zagadnienie męki i zmartwychwstania Jezusa w ewangeliiach synoptycznych w kontekście autentyczności logiów Jezusa oraz znaku Jonasza. Por. R. Bartnicki, *Ewangeliczne zapowiedzi męki, śmierci i zmartwychwstania w świetle kryteriów autentyczności logiów Jezusa*, „Collectanea Theologica” 51 (1981), fasc. II, s. 53–64.

⁴ Por. R. Bartnicki, *Przesłanie Ewangelii*, Warszawa 1996, s. 240–243; H. Langkammer, *Ewangelia według św. Marka. Tłumaczenie, wstęp i komentarz*, [w:] *Pismo Święte Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Lublin 2004², s. 87; 93; 100; R. Bartnicki, *Ewangelia według św. Marka. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, [w:] *Pismo Święte Nowego Testamentu*, t. 3/2, Poznań 2007 (reprint z 1977), s. 207; 226–227; 250–251; 254.

⁵ H. Langkammer zauważa w kontekście pierwszego pouczenia o losie Jezusa, że czasownik opisujący zmartwychwstanie Jezusa jest w stronie czynnej. Później zaś pisze, że Chrystus został wskrzeszony „trzeciego dnia”. Por. H. Langkammer, *Ewangelia według św.*

1. Bolesny los Syna Człowieczego (Mk 8, 31–33)

Greckie $\delta\ \ \nu\iota\omicron\varsigma\ \ \tau\omicron\upsilon\ \ \alpha\ \nu\theta\rho\omega\pi\omicron\upsilon$ („Syn Człowieczy”) jest dosłownym tłumaczeniem aramejskiego terminu בַּר נַשְׂא (bar nasza) lub בַּר עֲנַשְׂא (bar enasza), który pierwotnie oznaczał człowieka⁶. Jezus posłużył się tym określeniem, aby opisać swoje człowieczeństwo naznaczone ekstremalnym w przepisie cierpieniem.

Wśród synoptyków jedynie Marek podkreśla, że słowa Jezusa dotyczące dramatycznego losu Syna Człowieczego i skierowane do uczniów są pouczeniem. Nie chodzi zatem o zwykłe mówienie, udzielenie informacji, ale o autorytatywne nauczanie⁷ (por. Mk 1, 22), które ma kształtować życie ucznia. Wyjątkowość tego pouczenia potwierdza czasownik $\delta\iota\delta\acute{\alpha}\sigma\kappa\epsilon\iota\nu$ („nauczyć”, „wyjaśnić”), który często występuje w dziele Markowym, ale prawie nigdy nie podaje treści Jezusowego nauczania. Mk 8, 31 stanowi w tym względzie jeden z rzadkich wyjątków.

Pierwsze pouczenie na temat losu Jezusa rozpoczyna się słowem $\delta\epsilon\iota$ („trzeba” – por. także Mt 16, 21; Łk 9, 22): „trzeba, aby Syn Człowieczy

Marka. Tłumaczenie, wstęp i komentarz, dz. cyt., s. 213. W nawiązaniu do drugiego pouczenia zaznacza, że „Bóg niezwłocznie wskrzesi Jezusa”. Tamże, s. 227. P. Kasiłowski przekazuje odnośnie do Mk 8, 31–33, że Jezus zapowiada również zmartwychwstanie. Por. P. Kasiłowski, *Zapowiedź śmierci Jezusa a postawy uczniów w Mk 8, 27 – 10, 52*, art. cyt., s. 111. R. Bartnicki stwierdza, iż „mówienie, że «Chrystus zmartwychwstał» zdradza nieco późniejsze pochodzenie chrześcijańskie oraz wpływ prorocstwa Oz 6, 2 (LXX)”. A. Mień, mimo że pisze o Synu Człowieczym, to jednak całkowicie pomija analizowaną przez nas kwestię. Por. A. Mień, *Syn Człowieczy*, Warszawa 1994. H. Sławiński przywołuje zapowiedź losu Jezusa (w wersji Mateuszowej) obejmującego wyszydzenie, ubiczowanie, ukrzyżowanie, śmierć i zmartwychwstanie (por. Mt 20, 18–19), ale koncentruje się na Ewangelii Janowej i podkreśla wywyższenie Jezusa, oddane za pomocą czasownika $\upsilon\psi\omicron\upsilon\nu$ – „wywyższyć”. Por. H. Sławiński, *Przepowiadanie Chrystusowego krzyża*, Warszawa 1997, s. 144–145. Wymienieni autorzy nie stwierdzają albo nie podkreślają w sposób wyraźny, że Syn Człowieczy w Ewangelii Markowej zmartwychwstaje własną mocą.

⁶ Por. C. Colpe, $\delta\ \ \nu\iota\omicron\varsigma\ \ \tau\omicron\upsilon\ \ \alpha\ \nu\theta\rho\omega\pi\omicron\upsilon$, [w:] *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament, in Verbindung mit zahlreichen Fachgenossen, herausgegeben von G. Friedrich*, t. 8, Stuttgart 1969, s. 408, 15–5. Później pod wpływem Dn 7, 13 określenie „jakby Syn Człowieczy” wskazywało na „istotę różną od Boga, ale będącą blisko Niego”. Por. M. Parchem, *Księga Daniela*, Częstochowa 2008, s. 471 (Nowy Komentarz Biblijny, Stary Testament, 26). W tradycji zaś chrześcijańskiej tytuł „Syn Człowieczy” jest równoznaczny z Jezusem Chrystusem.

⁷ Por. K. Stock, *Il cammino di Gesù verso Gerusalemme. Marco 8, 27 – 10, 52*, Roma 1989, s. 38.

wiele cierpiał, był odrzucony przez starszych, arcykapłanów i uczonych w Piśmie i był zabity...” (8, 31).

Termin $\delta\epsilon\iota$ nie pojawia się w kolejnych pouczeniach (por. 9, 30–32; 10, 32–34), jednak odnosi się do nich wszystkich⁸. Podkreśla, że cierpienia Syna Człowieczego są Bożą decyzją. Przyszły los Jezusa nie jest więc tylko rezultatem ludzkiej znowy, lecz wypływa z woli Bożej (por. Mk 9, 11; 13, 7. 10. 14; 14, 31). Ludzie wprawdzie działają, ale to, co czynią, zawiera się w zbawczym planie Bożym.

Wyrażenie „wiele cierpieć” ($\pi\omicron\lambda\lambda\grave{\alpha}\ \pi\alpha\theta\epsilon\iota\upsilon$ – por. 9, 12) kładzie nacisk na „wiele” i syntetyzuje całą mękę Syna Człowieczego⁹: modlitwę w Getsemani, aresztowanie, przesłuchanie przez żydowskie autorytety, proces rzymski, szyderstwa żołnierzy, ukrzyżowanie, drwiny ze strony przechodzących obok krzyża. Odpowiedzialne za los Syna Człowieczego są żydowskie autorytety: starsi, arcykapłani i uczeni w Piśmie. Te trzy instancje tworzyły sanhedryn. Starsi reprezentowali arystokrację świecką, arcykapłani – kapłańską, zaś uczeni w Piśmie byli w większości faryzeuszami, ekspertami w Prawie.

W 8, 31 po raz pierwszy mamy do czynienia z tymi trzema ugrupowaniami¹⁰. Tylko tutaj starsi wymienieni są na pierwszym miejscu. Zawsze wylicza się wpierw arcykapłanów (11, 27; 14, 43; 14, 53; 15, 1). Arcykapłani okazują się największymi wrogami Jezusa¹¹.

Sanhedryn odrzuci Syna Człowieczego. Czasownik $\acute{\alpha}\pi\omicron\delta\omicron\kappa\iota\mu\acute{\alpha}\zeta\epsilon\iota$ wyraża dezaprobatę, moralne potępienie. Pochodzi od czasownika $\delta\omicron\kappa\iota\mu\acute{\alpha}\zeta\epsilon\iota$ („badać”, „podać próbie”) i oznacza „odrzucić po zbadaniu”, „uznać za niegodnego”. Jezus zostanie odrzucony z rozmysłem. Ostatnim etapem Jego męki będzie zadana Mu gwałtowna śmierć.

⁸ K. Stock, *Il cammino di Gesù verso Gerusalemme...*, dz. cyt., s. 43.

⁹ Por. S. Grasso, *Vangelo di Marco. Nuova versione, introduzione e commento*, Milano 2003, s. 233 (I Libri Biblici, Nuovo Testamento, t. 2).

¹⁰ Te trzy instancje tworzące sanhedryn pojawiają się w kluczowych momentach drogi Jezusa w kierunku Jego śmierci: w pierwszym pouczeniu na temat losu Jezusa (8, 31), w pierwszym bezpośrednim spotkaniu z nimi (11, 27), w pochwyceniu Jezusa (14, 43), w drugim bezpośrednim spotkaniu z nimi w czasie procesu żydowskiego (14, 53) oraz w wydaniu Jezusa Piłatowi, który skazał Go na ukrzyżowanie.

¹¹ Por. K. Stock, *Il cammino di Gesù verso Gerusalemme...*, dz. cyt., s. 42.

1.1. Wzmianka o zmartwychwstaniu

Pierwsze pouczenie – podobnie jak i pozostałe dwa – kończy się mocnym akcentem: „a po trzech dniach zmartwychwstanie”. Należy zauważyć, że cytowane wcześniej $\delta\epsilon\iota$ („trzeba”) odnosi się także do zmartwychwstania Syna Człowieczego. Plan Boży jest więc zawsze planem życia i miłości. Wyrażenie „po trzech dniach” ($\mu\epsilon\tau\grave{\alpha}$ $\tau\rho\epsilon\iota\varsigma$ $\eta\mu\acute{\epsilon}\rho\alpha\varsigma$) zapewnia, że ciało Jezusa było martwe. Zgodnie z koncepcją żydowską, kto spoczywa w grobie od trzech dni, jest uznany za pozbawionego życia¹². Poza tym słowa „po trzech dniach” wskazują w tradycji biblijnej krótki odcinek czasu, po którym następuje skuteczna i zbawcza interwencja Boga (por. Oz 6, 2). W Izraelu, chociaż wierzano w życie po śmierci jako nagrodę dla sprawiedliwego, to jednak nie spodziewano się, aby zmarły mógł powrócić do życia na ziemi¹³. Zmartwychwstanie Jezusa jest nowością, która nie znajduje swego wzoru w losie starotestamentowego sprawiedliwego (por. Mdr 2, 12–20; 5, 1–7)¹⁴.

W pouczeniach o zmartwychwstaniu Chrystusa Marek posługuje się zawsze czasownikiem $\acute{\alpha}\nu\iota\sigma\tau\acute{\alpha}\nu\alpha\iota$, który w znaczeniu nieprzechodnim, w stronie czynnej ($\acute{\alpha}\nu\alpha\sigma\tau\eta\nu\alpha\iota$ – pierwsze pouczenie – 8, 31) lub zwrotnej ($\acute{\alpha}\nu\alpha\sigma\tau\eta\sigma\epsilon\tau\alpha\iota$ – drugie i trzecie pouczenie – 9, 31; 10, 34) oznacza: „powstać”, „podnieść się”, „zmartwychwstać”¹⁵. Ewangelista podkreśla zatem, że Syn Człowieczy przezwycięża śmierć dzięki własnej mocy¹⁶. Do-

¹² Por. S. Grasso, *Vangelo di Marco...*, dz. cyt., s. 234. Autor powołuje się na *Leviticus Rabba* 18, 1.

¹³ S. Grasso, *Vangelo di Marco...*, dz. cyt., s. 234.

¹⁴ Por. J. Gnilka, *Das Evangelium nach Markus (Mk 8, 27 – 16, 20)*, Zürich, Düsseldorf 1999, s. 16 (*Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament*, t. 2/2).

¹⁵ Zmartwychwstanie jako pokonanie śmierci znajduje swe pierwotne tło w powrocie człowieka ze snu do stanu całkowitej świadomości.

¹⁶ Mateusz stosuje w miejscach paralelnych odpowiednio czasowniki: $\acute{\epsilon}\gamma\epsilon\rho\theta\eta\nu\alpha\iota$ (bezokolicznik aorystu w stronie biernej, od $\acute{\epsilon}\gamma\epsilon\iota\rho\epsilon\iota\nu$ – „budzić”, „zmartwychwstać”) oraz dwukrotnie $\acute{\epsilon}\gamma\epsilon\rho\theta\eta\sigma\epsilon\tau\alpha\iota$ (czas przyszły strony biernej, również od $\acute{\epsilon}\gamma\epsilon\iota\rho\epsilon\iota\nu$). Ewangelista, używając konsekwentnie strony biernej (*passiva theologica*), zaznacza, że zmartwychwstanie Jezusa jest dziełem Boga. Łukasz zaś stosuje w miejscach paralelnych odpowiednio: przytoczone już $\acute{\epsilon}\gamma\epsilon\rho\theta\eta\nu\alpha\iota$ (w drugiej zapowiedzi brak wzmianki o zmartwychwstaniu) oraz – jak w przypadku Marka – $\acute{\alpha}\nu\alpha\sigma\tau\eta\sigma\epsilon\tau\alpha\iota$. Daje zatem do zrozumienia, że zmartwychwstanie jest dziełem Boga ($\acute{\epsilon}\gamma\epsilon\rho\theta\eta\nu\alpha\iota$) oraz Jezusa ($\acute{\alpha}\nu\alpha\sigma\tau\eta\sigma\epsilon\tau\alpha\iota$).

strzegamy zatem podwójną wartość tytułu „Syn Człowieczy”. Z jednej strony wyraża ekstremalne poniżenie, z drugiej zaś jest objawieniem boskości Jezusa, zwycięży śmierci. Marek poświęca jednak więcej miejsca cierpieniu i śmierci Syna Człowieczego niż zwycięstwu, które Go czeka na końcu Jego drogi.

Jedynie Ewangelia Markowa zaznacza, że Jezus wypowiedział te słowa w sposób otwarty (καὶ παρρησίᾳ τὸν λόγον ἐλάλει – 8, 32). Termin παρρησία znajduje się zaraz po spójniku καί („i”), stąd też jest szczególnie zaakcentowany. Παρρησία składa się z πᾶν („cały”, „wszystek”) oraz ῥῆσις („mówienie”, „mowa”) i oznacza mówienie o wszystkim, czyli mowę, która nic nie przemilcza i nic nie ukrywa¹⁷. Wyraża zatem szczerość, otwartość, odwagę. Jezus mówi więc o swym losie zupełnie otwarcie, z odwagą.

1.2. Reakcja Piotra i odpowiedź Jezusa

Reakcja Piotra nie znajduje paraleli u synoptyków. Piotr bierze na bok Jezusa. Marek nie przytacza słów Piotra, akcentuje natomiast sposób, w jaki zwraca się do Jezusa. Czasownik ἐπιτιμᾶν oznacza „ganić”, „potępić”, „besztać”. Za pomocą tego słowa Jezus zwracał się między innymi przeciwko demonom (por. Mk 1, 25; 3, 12; 9, 25). Piotr gani Jezusa, zachowuje się tak, jakby dostrzegł w Nim demona.

Reakcja Jezusa jest wyrażona tym samym słowem ἐπιτιμᾶν, którym posłużył się wcześniej Piotr. Teraz Jezus pragnie uwolnić go od ducha kontestującego Boży plan¹⁸. Nakaz Jezusa ὑπάγε ὀπίσω μου („idź za Mnie”)¹⁹ nawiązuje do Piotra, który wysunął się przed Jezusa, aby sprzeciwić się Jego losowi. Jezus rozkazuje mu, aby zajął miejsce ucznia, czyli był za Mistrzem.

¹⁷ Παρρησία opisuje przywilej obywatela greckiego, który w czasie publicznych zgromadzeń mógł wyrazić swoją opinię. Por. S. Grasso, *Vangelo di Marco...*, dz. cyt., s. 233.

¹⁸ Piotr usiłuje odłączyć Jezusa od Bożego planu i chce narzucić Mu własny. Wyrażnie sprzeciwia się temu tradycja biblijna. W Iz 55, 8–9 czytamy: „myśli moje nie są myślami waszymi ani wasze drogi moimi drogami – wyrocznia Pana. Bo jak niebiosa górują nad ziemią, tak drogi moje – nad waszymi drogami i myśli moje – nad myślami waszymi”.

¹⁹ Wyrażenie ὀπίσω μου („za Mną”) jest kluczowym słowem określającym kroczenie za Jezusem. Pojawia się w opisie powołania Piotra i Andrzeja, Jakuba i Jana (por. Mk 1, 17. 20).

Mistrz zna drogę, natomiast uczeń powinien dać się prowadzić²⁰. Piotr poprzez swoją postawę buntu zostaje nazwany szatanem. Szatan jest wrogiem, głównym przeciwnikiem Boga, tym, który przekręca prawdę i wypowiada kłamstwo²¹. Piotr zachowuje się jak szatan. W sposobie swojego myślenia jest w opozycji wobec Boga. Przeciwstawia się „rzeczom Boga” (τὰ τοῦ θεοῦ). Jezus przypomina mu ponownie, chociaż w sposób pośredni, że los Syna Człowieczego jest określony przez Boga. Wszelki opór przeciw temu losowi jest równocześnie sprzeciwem wobec Boga. Mimo że wypływa ze spontanicznych odruchów serca, to jednak stawia kontestatora po stronie szatana, pierwszego sprawcy tego typu opozycji²².

Pierwsze pouczenie o losie Syna Człowieczego staje się jeszcze bardziej wyraziste, gdy się uwzględni jego kontekst dotyczący wyznania Piotra: „Ty jesteś Mesjasz” (Mk 8, 29). Piotr jest do głębi przekonany o mesjańskości Jezusa i jednocześnie ukazuje, jak ma zafałszowaną tę koncepcję. Zgodnie z żydowskimi spekulacjami wierzył w mesjasza zwycięskiego, chwalebnego, który miał wyzwolić Izraela z rzymskiej niewoli. Reakcja Piotra pokazuje, jak konieczne jest pouczenie ze strony Jezusa. Ponadto objawia także stan ducha uczniów i dowodzi, że potrzebują formacji, ponieważ nie są gotowi, aby pójść drogą cierpień przygotowanych dla Syna Człowieczego.

2. Kluczowe fakty z męki Syna Człowieczego (Mk 9, 30–32)

Drugie pouczenie dokonuje się w kontekście przechodzenia Jezusa przez Galileę. O Jego podróży nikt nie powinien się dowiedzieć (por. 9, 30), ponieważ – jak sam wyzna w 10, 32 – idzie do Jerozolimy. Nie chce więc, aby Go ktoś zatrzymał.

²⁰ Por. K. Stock, *Il cammino di Gesù verso Gerusalemme...*, dz. cyt., s. 46.

²¹ We wczesnym chrześcijaństwie fałszywi nauczyciele byli postrzegani jako narzędzia synów szatana (por. Rz 16, 17–20; 2 Kor 11, 13–15; Dz 13, 10; Ignacy Antiocheński, *List do Filadelfian*, [w:] *Pierwsi świadkowie. Pisma Ojców Apostolskich*, Kraków 1988², 6, 1n). Można więc mówić o wpływie szatana na błędzących.

²² Por. K. Stock, *Il cammino di Gesù verso Gerusalemme...*, dz. cyt., s. 48. Nagana skierowana do Piotra i przytoczona także przez Mateusza dowodzi, że Ewangelie nie idealizują tych, którzy są wokół Jezusa. Uczniowie są opisani w swych reakcjach i postawach w sposób realistyczny. Por. S. Grasso, *Vangelo di Marco...*, dz. cyt., s. 234.

Spośród trzech pouczeń na temat przyszłego losu Syna Człowieczego drugie jest najkrótsze: „Syn Człowieczy będzie wydany w ręce ludzi, [ci] zabiją Go, a zabity zmartwychwstanie po trzech dniach” (9, 31). Pouczenie wymienia jedynie zasadnicze fakty z męki Syna Człowieczego, nie wymienia odpowiedzialnych za Jego śmierć.

Wyrażenie παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων („być wydanym w ręce ludzi”)²³ oznacza być znieawidzonym, wystawionym na okrucieństwo i ludzką podłość. Konsekwencje takiego wydania są widoczne w sposób wzorcowy w męczeńskiej śmierci Jana Chrzciciela (por. Mk 6, 17–29). Strona bierna παραδίδοται („będzie wydany”)²⁴ zawiera w sobie myśl, że tego typu działanie nie dokonuje się poza Bożą obecnością²⁵. Stanowi bowiem *passivum theologicum*. Skandal męki polega na tym, że Bóg wydaje Syna Człowieczego brutalnej przemocy ludzi. Podwójne stwierdzenie dotyczące śmierci Jezusa ponownie akcentuje ludzką nikczemność.

Reakcją uczniów na pouczenie Jezusa jest niezrozumienie. Uczniowie nie potrafią odnaleźć się w usłyszanych słowach. Boją się możliwości otrzymania dalszych szczegółów na temat Jego cierpienia. Pozostają więc milczący. Wprawdzie idą za Jezusem, ale ich postawa wskazuje, że wewnątrz są od Niego daleko.

3. Szczegóły związane z pasją Syna Człowieczego (Mk 10, 32–34)

Trzecie pouczenie po raz pierwszy wymienia Jerozolimę jako kres drogi Syna Człowieczego. Jezus wyprzedza uczniów (καὶ ἦν προάγων

²³ Wyrażenie παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων („być wydanym w ręce ludzi”) spotykamy w mowie proroka Jeremiasza przeciwko Egipcjowi (por. Jr 26 (TM 46), 24) oraz w Dn LXX 7, 25, gdzie czytamy o świętych Najwyższego wydanych w ręce prześladowcy Antiocha Epifanesa.

²⁴ Czasownik παραδίδομαι („wydawać”, „przekazywać”) występuje w czasie teraźniejszym, który przyjmuje znaczenie czasu przyszłego. Παραδίδομαι streszcza w sobie bolesny los Jana Chrzciciela (por. 1, 14), Jezusa (por. np. 3, 19; 9, 31; 14, 10; 15, 1) oraz uczniów (por. 13, 9. 11. 12).

²⁵ Παραδίδομαι („wydawać”) jest zastosowany w sensie teologicznym w: 2 Krl 21, 14; Ps 106 (LXX 105), 41, zaś w sensie świeckim, jurydycznym w: Jr 33 (TM 26), 24; Dz 21, 11; 28, 17. Opisuje opresyjne postępowanie (por. Kpł 26, 25; Pwt 1, 27; 2 Krl 21, 14; Hi 9, 24; 16, 12. Por. S. Grasso, *Vangelo di Marco...*, dz. cyt., s. 246.

αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς – 10, 32) oraz anonimową grupę, która także idzie za Nim. Obydwie grupy wyróżniają analogiczne przeżycia: przerażenie i strach. Czasowniki θαμβεῖσθαι („być przerażonym”) oraz φοβεῖσθαι („bać się”) należą do pola semantycznego wyrażającego emocje i są zastosowane w tekście w czasie przeszłym niedokonanym. Podkreślają zatem, że strach jest trwającym stanem ducha zarówno uczniów, jak i tych, którzy kroczą za Jezusem.

Bezpośrednimi adresatami pouczenia są uczniowie, których Jezus bierze na bok (por. Mk 4, 10; 6, 31–32). Trzecie pouczenie jest najbardziej szczegółowe: „Syn Człowieczy będzie wydany arcykapłanom i uczonym w Piśmie, ci skazą Go na śmierć i wydadzą poganom. I będą z Niego szydzić, oplują Go, ubiczują i zabiją, a po trzech dniach zmartwychwstanie” (10, 33–34).

Czasownik παραδίδόναι („wydać”) pojawia się w trzecim pouczeniu dwukrotnie: raz w stronie biernej w relacji do przywódców żydowskich i raz w stronie czynnej w odniesieniu do pogan. Strona bierna παραδοθήσεται („będzie wydany”) wskazuje, że za wydaniem Jezusa arcykapłanom i uczonym w Piśmie²⁶ kryje się znów działanie Boga (*passivum theologicum*), który kieruje losem Jezusa. Natomiast strona czynna παραδώσουσιν („wydadzą”) podkreśla jeszcze raz odpowiedzialność sanhedrynu²⁷ za wydanie Jezusa na śmierć (por. 14, 64) i przekazanie Go poganom (por. 15, 1). Zawinione postępowanie ludzi oraz plan Boży łączą się, nie niweczając przy tym ani wolności Boga, ani wolności ludzi.

Następstwem wydania Jezusa są drwiny (por. Mk 14, 65; 15, 16–20, 29–32), oplucie (por. 14, 65; 15, 19), biczowanie (por. 15, 15) oraz zabicie. W odróżnieniu od Mateusza Marek (podobnie jak Łukasz) nie precyzuje faktu, że śmierć Syna Człowieczego dokona się przez ukrzyżowanie. Ten najbardziej haniebny rodzaj śmierci zawarł w ogólnym czasowniku ἀποκτείνειν („zabić”).

Z trzeciego pouczenia wynika, że Jezus dostrzega swój koniec ze wszystkimi szczegółami i nie wycofuje się z obranej drogi. Natomiast uczniowie

²⁶ Nie są zatem wymienieni sprawcy wydania, ale jedynie adresaci, czyli arcykapłani i uczeni w Piśmie.

²⁷ W odróżnieniu do pierwszego pouczenia nie wymienia się starszych (por. 8, 31).

wie, mimo że po raz trzeci słyszą słowo o zbliżających się cierpieniach Syna Człowieczego, w dalszym ciągu zachowują dystans i niezrozumienie. Myślą o przywilejach (por. 10, 37), jak czytamy w perykopie następującej zaraz po trzecim pouczeniu (por. 10, 35–40), a nie o współodczuwaniu z Jezusem.

4. Zastępczy charakter pasji Syna Człowieczego (Mk 10, 45)

Cierpienia Syna Człowieczego objawione w trzech pouczeniach streszcza zdanie stwierdzające cel Jego misji: „dać swoje życie na okup za wielu”. Cytat ten pojawia się w perykopie występującej niemalże zaraz po trzecim pouczeniu o losie Jezusa. Ma z nią pośredni związek (por. ww. 35. 36). Jego kontekst dotyczy służby i tłumaczy, że ostateczny jej kształt w przypadku Jezusa wyraża się w oddaniu swego życia, czyli w bolesnej śmierci. Wyrażenie *δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ* („dać swoje życie”) oznacza w Mk 10, 41–45 (por. par. Mt 20, 28) okrutną śmierć²⁸ i znajduje swój odpowiednik także w Ewangelii Janowej w postaci: *τιθέναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ* („położyć swoje życie” – J 10, 11; por. 10. 15. 17. 13, 37. 38; 15, 13).

Syn Człowieczy zmierza zatem w kierunku śmierci w sposób dobrowolny i zdecydowany – jak to już zauważyliśmy w trzech pouczeniach dotyczących Jego losu. Śmierć Jezusa jest określona jako *λύτρον ἀντὶ πολλῶν* („okup za wielu”). Termin *λύτρον* oznacza etymologicznie narzędzie, które pozwala kogoś „uwolnić”, „wyzwolić”. Tego typu sens sugeruje związany z *λύτρον* czasownik *λυτροῦσθαι* opisujący między innymi wyzwolenie Izraelitów z niewoli egipskiej (Pwt 7, 8; 9, 26; 13, 6). Poza tym

²⁸ Samo w sobie wyrażenie: *δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ* może wskazywać na śmierć, ale nie musi. W Syr 29, 15: *ἔδωκεν γὰρ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ σοῦ* oznacza bowiem: „dał (w sensie «zaangażował») własne życie na twoją korzyść”. Natomiast w 1 Mch 2, 50: *δοτε τὰς ψυχὰς ὑμῶν ὑπὲρ διαθήκης πατέρων ἡμῶν* („dajcie wasze życie dla przymierza waszych ojców”) wskazuje na wezwanie do walki skierowane przez Matatiasza do jego synów, które zawiera w sobie ryzyko utraty życia. W naszym jednak przypadku ewentualność ustępuje pewności. „Dać swoje życie” należy rozumieć jako śmierć. Por. S. Légasse, *Marco*, Roma 2000², s. 541 (Commenti Biblici).

z λύτρον łączy się rzeczownik λύτρωσις oznaczający w Ps 129 [Tm 130], 7 wyzwolenie z grzechów.

Stary Testament stosuje termin λύτρον w kontekście odszkodowania pieniężnego, dzięki któremu można ustrzec się przed karą śmierci (por. Wj 21, 30; Lb 35, 31. 32) oraz w sensie ceny wykupu za ziemię (Kpł 25, 24. 26) lub za ubogiego, który się sprzedał jako niewolnik (por. Kpł 25, 47–55). We wszystkich tych przypadkach jest obecna idea zastępstwa. Staje się ona tym bardziej wyraźna, gdy po λύτρον pojawia się przyimek αντί („zamiast”, „w zamian za”)²⁹.

Wyrażenie „dać swoje życie jako okup za wielu” interpretuje więc bolesną śmierć Jezusa na Kalwarii w sensie „zastępstwa”³⁰. Syn Człowieczy oddaje swoje życie jako okup „zamiast wielu”. „Wielu” ma tutaj sens uniwersalny i oznacza świat ludzi³¹. Tego typu znaczenie znajduje swoje potwierdzenie w 1 Tm 2, 6, gdzie w kontekście pośrednictwa Jezusa między Bogiem a ludźmi czytamy w dosłownym brzmieniu: „który wydał siebie samego na okup na korzyść wszystkich” (ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων)³². Efektem śmierci Jezusa w zastępstwie grzesznej ludzkości jest wyzwolenie człowieka – niewolnika grzechu.

²⁹ Z przyimka αντί nie wynika idea związana z ofiarą ekspiacyjną, ponieważ λύτρον nie ma wydźwięku kultycznego. Niekiedy dostrzega się w naszym zdaniu echo z Iz 53, 10: „Jeśli wyda swe życie na ofiarę za grzechy” (יָשַׁם נַפְשׁוֹ עַל אֲשָׁמָיו – im tasim aszam nafszo). Jednak λύτρον nie koresponduje z aszam (אֲשָׁמָיו – „ofiara za winę”, „wina, którą ktoś bierze na siebie”) i nigdy go nie tłumaczy. Kontakt z tekstem Deutero-Izajasza można dopatrywać się jedynie w 53, 12, gdzie czytamy, że Sługa „poniósł grzechy wielu”, zapowiadając w ten sposób uniwersalną, zbawczą misję Syna Człowieczego. Por. S. Légasse, *Marco*, dz. cyt., s. 541.

³⁰ S. Légasse, *Marco*, dz. cyt., s. 542.

³¹ Egzegeci jednomyślnie zgadzają się, że jest to pojęcie uniwersalne w sensie „wszyscy”. Por. H. Frankemölle, *Mattäus Kommentar 2*, Düsseldorf 1997, s. 296.

³² Idea okupu i zastępstwa jest tutaj zawarta w jednym słowie ἀντίλυτρον, które jest złożeniem z przytaczanych już wcześniej w tekście: przyimka αντί („zamiast”) oraz rzeczownika λύτρον („okup”).

Summary

Humanity and Divinity of the Son of Man in His Passion, Death and Resurrection. Three Teachings of Jesus on His Passion from Mark's Perspective.

The article refers to Mark's Christology, that has a primitive character and expresses itself, inter alia, under the title "Son of Man". The author presents it as a specific aspect referring to three teachings of Jesus on his dramatic fate (Mark 8, 31–32, 9, 30–32, 10, 32–34) and also in the statement of Jesus where He speaks about the giving of his life as a ransom for many (cf. Mark 10, 45). The analysed title "Son of Man" combines humiliation and glory. Mark indeed stresses in each of the three teachings that the Son of Man will resurrect by his own power. His death is a liberation of man – the slave of sin. Therefore, the Evangelist showed indirectly that in the title „Son of Man” are hidden both the humanity and divinity of Jesus, despite the fact that Mark put more emphasis on Jesus' tormented humanity.

Keywords: Humanity of Jesus, destiny of the Son of Man, humiliation of Jesus, lack of understanding from the disciples, „give his life”, Resurrection of Jesus

Człowieczeństwo i bóstwo Syna Człowieczego w Jego męce, śmierci i zmartwychwstaniu. Trzy pouczenia Jezusa o swej pasji w ujęciu Markowym

Jezus, pouczając trzykrotnie uczniów o swoim dramatycznym losie oraz ukazując cel swojego życia, posługiwał zawsze się tytułem „Syn Człowieczy”. Zawarł w nim swoje człowieczeństwo naznaczone wyjątkowym cierpieniem. Ukazał w ten sposób swoim uczniom, że Jego mesjańskość wyrazi się nie w triumfie, ziemskiej chwale, lecz przejdzie przez ekstremalne poniżenie, wzgardę i śmierć. Jezus – człowiek zmierzał do swego kresu w sposób zdecydowany i umotywowany. Klęska Syna Człowieczego, chociaż miała swoją widzialną przyczynę w ludzkich sprawcach, to jednak wypytywała z planu Bożego, w którym zostały przewidziane zastępcza śmierć Jezusa za wszystkich ludzi oraz powstanie z martwych Syna Człowieczego.

Wszystkie trzy pouczenia Jezusa podkreślają, że ostateczne zwycięstwo jest właśnie Jego dziełem. W ten sposób ewangelista Marek, który wyeksponował w losie Syna Człowieczego przede wszystkim cierpienia Jezusa, zwrócił także uwagę na Jego bóstwo. Tym samym ukazał, że człowieczeństwo i bóstwo Syna człowieczego łączą się ze sobą w sposób nierozdzielny.

Słowa kluczowe: człowieczeństwo Jezusa, los Syna Człowieczego, poniżenie Jezusa, niezrozumienie przez uczniów, „dać swoje życie”, powstanie z martwych Jezusa

Bibliografia

- Bartnicki R., *Ewangeliczne zapowiedzi męki, śmierci i zmartwychwstania w świetle kryteriów autentyczności logiów Jezusa*, „Collectanea Theologica” 51 (1981), fasc. II, s. 53–64.
- Colpe C., *ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου*, [w:] *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament, in Verbindung mit zahlreichen Fachgenossen*, hg. von G. Friedrich, t. 8, Stuttgart 1969, s. 403–481.
- Frankemölle H., *Mattäus Kommentar 2*, Düsseldorf 1997.
- Gnilka J., *Das Evangelium nach Markus (Mk 8, 27 – 16, 20)*, Zürich–Düsseldorf 1999⁵ (Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament, t. 2/2).
- Grasso S., *Vangelo di Marco. Nuova versione, introduzione e commento*, Milano 2003 (I Libri Biblici, Nuovo Testamento, t. 2).
- Ignacy Antiocheński, *List do Filadelfian*, [w:] *Pierwsi świadkowie. Pisma Ojców Apostolskich*, Kraków 1988².
- Kasiłowski P., *Zapowiedź śmierci Jezusa a postawy uczniów w Mk 8, 27– 10, 52*, „Bobolanum” 8 (1997), s. 111–125.
- Langkammer H., *Ewangelia według św. Marka. Tłumaczenie, wstęp i komentarz*, Lublin 2004² (Pismo Święte Nowego Testamentu w Przekładzie z Języków Oryginalnych).
- Langkammer H., *Ewangelia według św. Marka. Wstęp - przekład z oryginału - komentarz*, Poznań 2007 (reprint z 1977) (Pismo Święte Nowego Testamentu, t. 3/2).
- Légasse S., *Marco*, Roma 2000² (Commenti Biblici).
- Mień A., *Syn Człowieczy*, Warszawa 1994.
- Parchem M., *Księga Daniela*, Częstochowa 2008, s. 471 (Nowy Komentarz Biblijny, Stary Testament, t. 26).
- Sławiński H., *Przepowiadanie Chrystusowego krzyża*, Warszawa 1997.
- Stock K., *Il cammino di Gesù verso Gerusalemme. Marco 8, 27 – 10, 52*, Roma 1989.
- Stock K., *Alcuni aspetti della cristologia Marciana*, Roma 1989.